

GRUNDLAGSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 5/2006 rd

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2003

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 21 juni 2004 riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2003 (B 8/2004 rd) till grundlagsutskottet för beredning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- riksdagens justitieombudsman Riitta-Leena Paunio, biträdande justitieombudsman Ilkka Rautio och biträdande justitieombudsman

Petri Jääskeläinen, riksdagens justitieombudsmans kansli

- advokat Markku Fredman, Finlands Advokatförbund
- professor Raija Huhtanen
- juris licentiat, assistent Paula Ilveskivi
- assistent Juha Lavapuro
- professor Tuomas Ojanen
- doktor i administrativa vetenskaper Jukka Viljanen.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Allmänt

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2003 är klart upplagd och välskriven. I sina inlägg i början av berättelsen tar justitieombudsmannen och de biträdande justitieombudsmännen upp aktuella problem inom laglighetsövervakningen. Berättelsen innehåller ett avsnitt om övervakningen av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt ett avsnitt om övervakningen av teletvångsmedel och täckoperationer. Dessutom behandlas laglighetsövervakningen både allmänt och särskilt för olika ärendegrupper och förvaltningsområden. Berättelsen ger en bra bild av justitieombudsmannens verksamhet under året. Under

året lades allt fler av justitieombudsmannens avgöranden som lett till åtgärder ut på justitieombudsmannens webbplats. Också klagomålsformuläret kan fyllas i på webben och skickas in per e-post. Grundlagsutskottets önskemål (GrUB 13/2000 rd och GrUB 1/2001 rd) har hörtsamman när berättelsen setts över och informationen om avgörandena förbättrats.

De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Enligt 109 § 1 mom. i grundlagen övervakar justitieombudsmannen vid utövningen av sitt ämbete att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Enligt 12 § i lagen om riksdagens justitieombudsman ska justitieombudsmannen i sin berättelse

fästa särskild uppmärksamhet vid att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Justitieombudsmannen har tillmötesgått grundlagsutskottets önskemål (GrUB 25/1994 rd, s. 7/I) genom att i sin årliga berättelse ta in ett avsnitt om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ges högsta prioritet i laglighetsövervakningen och detta framgår genom hela berättelsen.

Under 2003 avgjordes 2 928 klagomål och andra laglighetsövervakningsärenden, alltså nästan lika många som året innan (2 984). Den genomsnittliga behandlingstiden för klagomål var 7,7 månader, då den året innan var 7,8 månader. Något färre klagomål (2 498) inkom än ett år tidigare (2 588). Fler inspektioner (96) gjordes än året innan (72). I varje enskilt fall har en anmärkning, ståndpunkt eller frågeställning lagts fram i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. De avgöranden som ledde till åtgärder (434) var framställningar 9, anmärkningar 20 och meddelanden 371. Av meddelandena var 178 klandrande och 193 handledande. Inget åtal väcktes för tjänstefel. Under behandlingen gjordes en rättelse i 34 fall. De avgöranden som ledde till åtgärder ökade med 8 % jämfört med året innan.

På grund av laglighetsövervakningens natur är ståndpunkterna i regel fokuserade på myndigheternas förfarande. Utskottet går inte närmare in på de enskilda avgörandena och ståndpunkterna.

I sitt inlägg påtalar justitieombudsman Pau-nio den dåliga tillgången på hälso- och sjukvårdstjänster, speciellt tandvård och icke-brådskande medicinsk vård. I 19 § 3 mom. i grundlagen stadgas att det allmänna enligt vad som närmare bestäms genom lag ska tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa.

Biträdande justitieombudsman Rautio behandlar i sitt inlägg frågan om myndigheternas resurser. Om en verksamhet som starkt betonar de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna inte tilldelas behövliga

resurser eller om den övervakas bristfälligt, kan tjänstemannaetiken enligt honom i värsta fall brytas ner i all tysthet. En knapp resurstilldelning kan småningom leda till att man börjar söka genvägar. De effektivaste sparåtgärderna kan vara ett resultat av avkall på rättssäkerheten. Till följd av detta riskerar t.ex. fängvården att bli enbart förvaring och då står vi inför ett slags kullissrättvisa.

I ett eget inlägg påtalar biträdande justitieombudsman Jääskeläinen tillgången till läkare inom försvarsmakten. Många truppförband har redan under en längre tid saknat en egen ordinarie läkare och läkaruppgifterna har därför skötts genom tillfälliga arrangemang eller av beväring-läkare.

Övervakningen av teletvångsmedel och täckoperationer

Till de specialuppdrag som ålagts justitieombudsmannen hör övervakningen av teletvångsmedel och täckoperationer. I berättelsen har avsatts ett särskilt huvudavsnitt för teletvångsmedel och täckoperationer i enlighet med grundlagsutskottets krav (GrUB 15/2002 rd). Förfarandet tillåter grundlagsutskottet att höra sakkunniga om just dessa frågor och justitieombudsmannen att kommentera de frågor som kommer upp vid utfrågningen.

Inrikesministeriet ska enligt 5 a kap. 15 § i tvångsmedelslagen årligen till riksdagens justitieombudsman överlämna en berättelse om användningen av teleavlyssning, teleövervakning och teknisk avlyssning samt en redogörelse om teleövervakning och teknisk avlyssning med stöd av polislagen. Också försvarsministeriet ska inkomma med en berättelse om användningen av teleavlyssning enligt 5 § 2 mom. i lagen om polisens uppgifter inom försvarsmakten. Dessutom har Tullstyrelsen gett justitieombudsmannen en utredning om tullens användning av teletvångsmedel.

Domstolarna beviljade polisen 1 840 och tullens 173 teleavlyssningstillstånd, alltså klart fler än året innan (1 468 och 123). Polisens teleavlyssningstillstånd (1 848) minskade något jämfört med året innan (2 215), medan motsvarande

siffra för tullen steg (390 och 254). Av berättelsen framgår att antalet teleavlyssnings- och teleövervakningstillstånd i verkligheten varit större de föregående åren än vad som tidigare meddelats. Det beror på att s.k. fortsatta tillstånd inte har statistikförts separat. Biträdande justitieombudsmannen vill få ordning på detta, för det är en grundläggande förutsättning för en trovärdig övervakning. Justitieombudsmannen kan bara genom stickprov övervaka användningen av teletvångsmedel. Laglighetsövervakningen kan bara komplettera de normala övervakningsmekanismerna. Det är inrikesministeriet och Tullstyrelsen som i första hand har ansvaret. Grundlagsutskottet har konstaterat att systemet för övervakning av tvångsmedel i efterhand har utvecklats efter att det fått kritik för sin bristfällighet. Utskottet har inga skäl att misstänka att det nya systemet för hemliga tvångsmedel inte ger inrikesministeriet bättre möjligheter att övervaka användningen av teletvångsmedel (GrUB 2/2004 rd, s. 3/II). Det bör dock noteras att detta inte påverkar de tillämplande domstolarnas uppgift att vinnlägga sig om rättssäkerheten för dem som utsätts för tvångsmedel (GrUU 11/2005 rd, s. 2/II).

Enligt polislagen har polisen rätt att använda sig av täckoperationer eller bevisprovokation genom köp i syfte att förhindra, avslöja eller utreda brott. Polislagens 32 a § föreskriver att inrikesministeriet årligen ska avge en berättelse om användningen av täckoperationer till riksdagens justitieombudsman.

Skyldigheten gäller inte bevisprovokation genom köp. År 2003 ökade täckoperationernas antal något, men var fortfarande mycket begränsade och användes i regel för att avslöja och utreda rusmedelsbrott.

Täckoperationerna innebär att polisen har befogenheter att handla mot de straffrättsliga förbuden. Med hänsyn till de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna bör befogenheten användas med stor urskillnad (GrUU 5/1999 rd, s. 4—6). Justitieombudsmannens laglighetsövervakning spelar en viktig roll i tillsynen över täckoperationer. Grundlagsutskottet omfattar justitieombudsmannens synpunkt att det är ytterst viktigt att de personer som deltar i täckoperationerna har adekvat utbildning och annan nödvändig kompetens. Dessutom måste särskild uppmärksamhet fästas vid ledningen av verksamheten. Det är sålunda befogat att täckoperationer fortsättningsvis ordnas efter omsorgsfull prövning.

Förslag till beslut

Grundlagsutskottet föreslår

att riksdagen godkänner berättelsen och

att betänkandet sänds för kännedom både till riksdagens justitieombudsman och till regeringen för att delges också justitiekanslern i statsrådet.

GrUB 5/2006 rd — B 8/2004 rd

Helsingfors den 12 september 2006

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Kimmo Sasi /saml
vordf. Arja Alho /sd
medl. Hannu Hoskonen /cent
Roger Jansson /sv
Johannes Koskinen /sd
Annika Lapintie /vänst

Reino Ojala /sd
Klaus Pentti /cent
Arto Satonen /saml
Seppo Särkiniemi /cent
Ilkka Taipale /sd
ers. Veijo Puhjo /vänst.

Sekreterare var

utskottsråd Kalevi Laaksonen.